

Samopodoben sedálnov 4. hlasu

Οὐδινίςα Ἰώσιφz – „Udivísja Iósif“

varianty novobyzantského nápevu

Pramene:

grécke: *Irmologion Argon (1825), Anastasimatarion 1832/1847.*

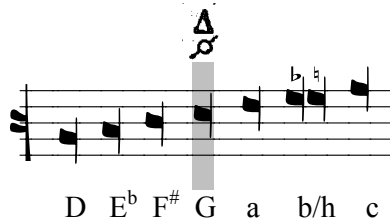
bulharské: *Triandafilov (1847), Todorov (1968)*

rumunské: *Cunțanu (1932),*

bukovinské: *Ursuleac, Vorobkevič*

Súčasný grécky a bulharský nápev

Aktuálny grécky nápev samopodobnu „*Kateplagi Iosif*“ a jeho bulharské adaptácie sú pozoruhodné osobitnou stupnicou, zloženou z tetrachordu D-G v ladení *nenano* a tetrachordu G-c s premenlivou výškou tónu h/b. Základným a finálnym tónom je v chrysanthovskom zápise G, čím sa formálne vyjadruje príslušnosť k 4. hlasu. V prepise byzantských variantov do kyjevskej notácie budeme rešpektovať toto ladenie navzdory istej nepohodlnosti:

Todorov – neznáma grécka predloha (bez textu)

Irmologion Syndomon (1825)

Anastasimatarion 1832 – až na malé výnimky zhodná melódia s I.S. 1825

Triandafilov – bulharská adaptácia

Todorov – bulharský variant

Dinev – nápev zhodný s Todorovom, prepis do nôt. *Osobitné ladenie vyšších častí melódie.*

Amvrosij 1 a 2 – hlavný a tradičný bulharský nápev.

Tradičný rumunský a bukovinský nápev

V rumunských a srbských nápevoch (Cunțanove melódie sú veľmi blízke srbským) sa melódia spravidla zapisuje o tón nižšie (základ F alebo b) a dolný tetrachord C-F (resp. F-b) je diatonický. Či ide o úpravu *nenano* európskemu vkusu alebo práve takéto ladenie bolo pôvodnejšie, je otázka, ktorej sa budeme ešte venovať. Pre lepšie porovnanie prepisujeme tieto melódie v stupnici so základom G.

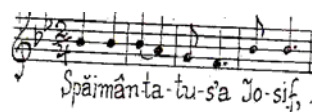
Cunțanu (1932) – finála a:

Transponované o tón nižšie do stupnice:

Ursuleac (1914) /

Vorobkevič (1896) – finála b:

V našom prepise transponované o terciu nižšie do rovnakej stupnice ako v predošlom prípade.

Todorov Gr.

1825/32

Triandafilov

Κα-τε-πλά-γη Ι - - ω-σήφ, τό υ-πέρ φύ-σιν θε-ω-ρών,

Todorov Bg

Amvr. 1

Οὐ̇-ΔΗ- ΒΗ- - - εω̇ ἰ-ώ-σηφz, ἔ-πε πά-γε ἔ- - στε-στω̇λ̇ zρὰ,

Amvr. 2

Οὐ̇-ΔΗ- ΒΗ- - - εω̇ ἰ- ὠ-σηφz, ἔ-πε πά-γε ἔ- - στε-στω̇λ̇ zρὰ,

Cunțanu

Spăi-mân-ta- - - -tu s'a Io- -sif, cea mai pe sus de fi-re vă-zând,

Ursuleac

Spăi-mân-ta- - - -tu s'a Jo- -sif, cea mai pre sus de fi-re vă-zând,

Vorob.

Οὐ̇-ΔΗ- ΒΗ- - - - εω̇ ἰ-ώ-σηφz, πά-γε ἔ-πε- - στω̇λ̇ zρὰ,

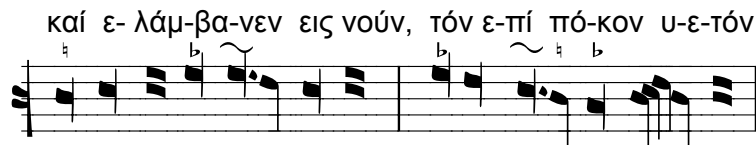
Todorov

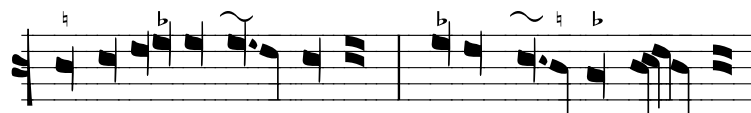
1825/32

Triandafilov

Todorov

Amvr. 1

Amvr. 2

ѿ вни-ма-ше мѣ-слѣ ю ѿ же на рѣ-но дождѣ,

Cunțanu

și cu min-tea a so-co-tit de ploa-ia cea de pe lâ-----nă

Ursuleac

și cu min-tea a so-co-tit de ploa-ia cea de pe lâ-nă

Vorob.

ѿ вни-ма-ше мѣ-слѣ ю рѣ-нов-на-го дож-дѣ,

1825, Todorov

1832

εν τή ασ-πό-ρω συλ-λή-ψει σου Θε- -ο- -τό- - -κε,

Triand., Tod.

ВЪ БѢЗ-РѢ-МЕН-НѢМЪ ЗА-ЧА-ТІ-Н ТВО-ЕМЪ БО- -ГО- РО- ДИ- ЦЕ,

Amvr. 1

Amvr. 2

ВЪ БѢЗ-РѢ-МЕН-НѢМЪ ЗА-ЧА- ТІ- -Н ТВО-ЕМЪ БО- -ГО- РО- ДИ- ЦЕ,

Cunțanu

în-tru za-mis-li-rea ta cea fă-ră să-mân-ță, Năs-că-toa- - - - -re de Dum-ne-zeu,

Ursuleac

în-tru za-mis-li-rea ta cea fă-ră să- mân-ță, de Dum-ne-zeu Năs-că- - -toa- - - - -re,

Vorob.

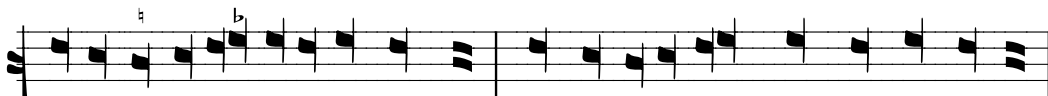
И ВЪ БѢЗ-РѢ- МЕН-НОМЪ ЗА- ЧА- ТІ-Н ТВО- ЭМЪ

БО-ГО- РО- - - - -ДИ- ЦЕ

Todorov

1825

1832

βά-τον εν πυ-ρί α-κα-τά-φλεκ-τον, ράβ-δον Α-α-ρών τήν βλα-στή-σα-σαν,

Triand.

Todorov

ΚΔ_ΠΗ_ΗΨ ΟΓ_ΗΕΜΖ ΗΕ_Ω_ΠΑ_ΛΗ_ΜΔ_ΙΟ, ΖΕ_ΖΖΛ^ λ_ λ_ - ρώ_ _ΝΟΒ^ προ_ ΖΑΒ_ΨΗΨ,

Amvr. 1

ΚΔ_ΠΗ_ΗΨ ΟΓ_ΗΕΜΖ ΗΕΩΠΑ_ΛΗ_ΜΔ_ΙΟ, ΖΕ_ΖΖΛ^ λ_ λ_ - ρώ_ _ΝΟΒ^ προ_ ΖΑΒ_ΨΗΨ,

Amvr. 2

ΚΔ_ΠΗ_ΗΨ ΟΓ_ΗΕΜ^ Η_ΕΩ_ΠΑ_ΛΗ_ΜΔ_ΙΟ, ΖΕ_ΖΖΛ^ λ_ λ_ ρώ_ _ΝΟΒ^ προ_ ΖΑΒ_ΨΗΨ,

Cușțanu

de ru- -gul cel ne ars în foc, de to-ia-gul lui A-ron, cel ce a od-răs-lit,

Ursuleac

de ru-gul cel ne ars în foc, de to-ia-gul lui A-ron, cel au od- - răs- lit,

Vorob.

ΚΔ_ΠΗ_ ΗΨ ΟΓ_ΗΕΜΖ ΗΕ_Ω_ΠΑ_ΛΗ_ΜΔ_ΙΟ, ΖΕ_ΖΖΛ^ λ_ λ_ ρώ_ _ΝΟΒ^ προ_ ΖΑΒ_ΨΗΨ,

Todorov

1825

1832

καί μαρ-τυ-ρών ο Μνή-στωρ σου καί φύ- -λαξ, τοίς Ι-ε-ρεύ-σιν εκ-ραύ-γα-ζε,

Triandafilov, Todorov

и вѣ-дѣ-телѣ-ствѣ-а ѡ-б-рѣ-ннѣ-а твоѣ и хр-а-нѣ-тель, с-цѣ-н-нѣ-к-омъ взы-вѣ- -ше:

Amvr. 1

Amvr. 2

Cunțanu

și mărturisind logod-nicul tău și pă-zi-to- - - - -rul, pre-o- - - -ți- - lor a stri- - gat:

Ursuleac

și mărturisind logodnicul tău și pă-zi- to- rul, pre- o- - - -ți-lor a stri- - - - -gat:

Vorob.

и вѣдѣ-телѣ-ствѣ-а ѡ-б-рѣ-ннѣ-а твоѣ и хр-а-нѣ-тель, с- - цѣ-н- нѣ-к-омъ во- - - - - пѣ- - - - -ше:

Todorov

1825

1832

Παρ-θέ-νος τίκ- - - τει, καί με- τά τό- - - κον, πά-λιν μέ-νει παρ-θέ- - - - - νος.

Triand.

Todorov

Δ'Ε-βα ραζ- δά- - - ετ'ζ, ή πο ρζ- - - τβ'ε πά-κη Δ'Ε-βο-ιο πρε- - - βυ- κά- ετ'ζ.

Amvr. 1

Amvr. 2

Cunțanu

Fe-cioa-ra a năs-cut și du-pă naș-te- - re ia-răși a ră-mas fe- cioa- ră.

Ursuleac

Fe-cioa-ra a năs-cut și du-pă naș-te-re a ră- -mas Fe- - cioa- - - - - ră.

Vorob.

Δ'Ε- βα ραζ- δά- ετ'ζ ή πο ρζ- τβ'ε πά-κη Δ'Ε- - - - - βα εδ- - - - - ετ'ζ.

Štruktúra textu a melódie

Text vzorového sedáľnu má prehľadnú štruktúru, v ktorej dominujú jednoduché paralelizmy. Iné sedáľny, ktoré sa spievajú podľa tohto modelu, majú v hrubých rysoch zhodnú štruktúru, často sa však líšia počtom slabík v niektorých riadkoch.

Dnešná melódia je umelecky detailne prepracovaná a cielene využíva zmeny ladenia stupnice v hornom tetrachorde, čo dodáva melódii veľkú dynamiku na pomerne krátkom priestore. Pozorné porovnanie všetkých variantov však naznačuje, že pôvodná melódia bola s najvyššou pravdepodobnosťou jednoduchá, iteratívna, tvorená iba dvojicou formúl A a G, ktoré sa dodnes dajú rozoznať podľa finály (a, G). Oporou pre túto hypotézu je fakt, že táto jednoduchá iteratívna melódia sa zachovala v bulharskom rospeve ruténskej tradície, hoci s trochu odlišným vzťahom ku kólami textu.¹

Predpokladáme, že pôvodné formuly A, G sa viac-menej neporušené zachovali v prvých dvoch riadkoch sedáľnu, kým v ďalších riadkoch sa najmä G podriaďuje rôznym modifikáciám, ktoré spočívajú vo zvýšení časti melódie o terciu alebo jej presunutí do nižšieho alebo vyššieho tetrachordu. Pod formulami A a G teda budeme mať v tejto kapitole na mysli celé triedy formúl odvodené od základného tvaru.

Rozloženie melodických formúl nad kólami textu znázorníme farebne:

Formula A / Formula G:

Κατεπλάγη <u>Ιωσήφ</u> , /	τό υπέρ φύσιν θεωρών,	7+8
καί ελάμβανεν εις <u>νούν</u> , /	τόν επί τόκον υ-ε- <u>τόν</u>	7+8
εν τῆ ασπόρω συλλήψει /	σου Θεοτόκε,	8+5
βάτον εν πυρί /	ακατάφλεκτον,	5+5
ράβδον <u>Ααρών</u> /	τήν βλαστήσασαν,	5+5
καί μαρτυρών ο / Μνήστρω σου καί φύλαξ,		4+7
τοίς <u>Ιερέυσιν</u> /	εκραύγαζε,	5+4
	Παρθένος <u>τίκτει</u> , /	5
	καί μετά <u>τόκον</u> , /	5
	πάλιν μένει παρ <u>θένος</u> .	7

Na slovách „καί μετά τόκον“ majú niektoré pramene formulu A. V niektorých kratších riadkoch sa A a G môžu zlievať do jednej zloženej formuly. Bukovinské varianty sa na niekoľkých miestach odkláňajú od väčšinovej distribúcie formúl.

V nasledujúcom prehľade formúl budeme brať do úvahy len ich zreteľné reprezentácie, nedeformované krátkym textom alebo odlišnosťou v rozložení prízvukov po preklade do csl. alebo rumunčiny.

¹ Venujeme sa jej v samostatnom dokumente.

Formula A

Formula A je v charakteristická finálou *a*. Jej základný tvar sa začína kvartovým skokom D→G (I.) a končí sa výstupom (G) F# G a (III):

I. II. III.

Amvr. 2

Todorov Gr.

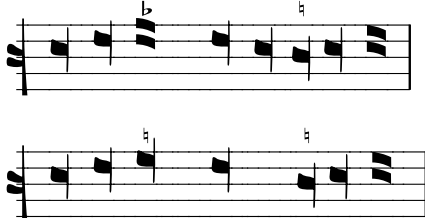

Prvý prízvučný tón G sa v priebehu piesne môže zvýšiť o terciu (malú alebo veľkú), čo má väčšinou za následok náhradu úvodného tónu D vzostupnou sekvenciou *c d*.

Cunțanu

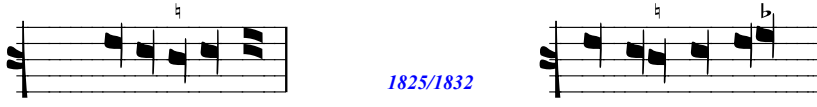

Vorob.

Kratší tvar formuly A vynecháva úvodný skok. Finála *a* je často rozdrobená (*a-b*) v nadväznosti na nasledujúcu formulu:

Todorov 1825/1832

Cunțanu *Todorov*

V novších prameňoch, zvlášť po chrysanthovskej reforme, sa v nástupne formuly objavuje pôvodný kadenčný motív, pričom kadencia sa čiastočne zvyšuje o terciu:

Todorov Gr.

1825/32

Triandafilov

Vorob.

Formula G

Základný tvar formuly G je charakteristický zostupom k tónu D a kvartovým skokom D→G v kadencii:

Amvr. 2

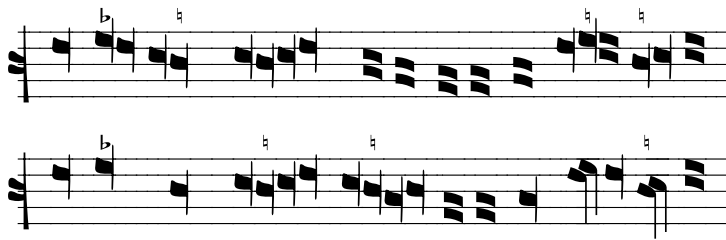
Ursuleac

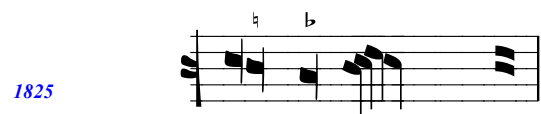
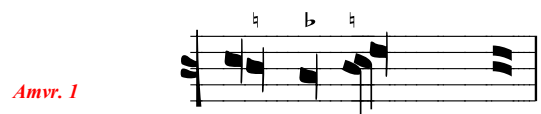
Vorob.

Cunțanov variant sa pridŕža tejto melodickej kostry, ale rozvíja ju v bohatej exegéze, ktorá svojim rozsahom prevyšuje aj grécku analýzu z *irmologia argon*. Rozdrobenie kadencie prináša aj zmenu finály. Melódia sa pohybuje v rozmedzí nasledujúcich dvoch príkladov:

Najčastejšou modifikáciou formuly G je náhrada predposledného tónu D stúpaním, ktoré eliminuje kvartový skok v kadencii. Uvádzame len invariantnú časť formuly (bez prístupky):

Ďalší stupeň modifikácie formuly dovoľuje najnižší tón v kadencii F[#]:

Napokon najvyšší stupeň modifikácie celkom upúšťa od klesania melódie a presúva ju celú do horného tetrachordu. Takýto spôsob modifikácie je pre grécky 4. hlas typický.

1) *Todorov, Triand.*

2) *Todorov, Triand., 1825, Amvr. 1*

1825

3) *1825, 1832, Todorov*

Triandafilov, Todorov

4) *Ursuleac*

Vorob.

5) *Ursuleac*

V gréckych a bulharských prameňoch sa na dvoch miestach formula G modifikuje zmenou finály na D, čomu sa pochopiteľne prispôsobuje aj kadencia, ktorá je v závere rovnaká, ale o kvartu nižšia ako pred chvíľou spomínaný najvyšší stupeň modifikácie G. Napriek tomu v kadencii badať zreteľné črty príbuznosti so základným tvarom formuly.

Pozoruhodné navyše je, že v rumunských variantoch sa táto modifikácia nevyskytuje, čo nás vedie k presvedčeniu, že kým zvyšovanie melódie formuly G bol zrejme prirodzený proces, ktorý zasiahol pomerne široké územie mimo Grécka, kvartové zníženie finály už musel byť novší skladateľský zásah, ktorý sa dostal iba do Bulharska:

Tvary s pôvodnou finálou:

1825

Musical notation for example 1825, showing two staves with notes and accidentals (b, b).

Modifikácia:

Amvr. 2, Todorov

Musical notation for Amvr. 2, Todorov, showing a staff with notes and accidentals (b, b).

1832

Musical notation for example 1832, showing a staff with notes, accidentals (b, b), and a tilde symbol (~).

Amvr. 1

Musical notation for Amvr. 1, showing a staff with notes and accidentals (b).

1825

Musical notation for example 1825, showing a staff with notes, accidentals (b, b), and a tilde symbol (~).

1832

Musical notation for example 1832, showing a staff with notes, accidentals (b, b), and a tilde symbol (~).

Napokon spomenieme osobitný predĺžený tvar formuly G v závere piesne, aký nachádzame jedine v bukovinských prameňoch:

Ursuleac

Musical notation for Ursuleac, showing a staff with notes, accidentals (b, b, #, #), and a tilde symbol (~).

Vorob.

Musical notation for Vorob., showing a staff with notes, accidentals (b, b, b, b), and a tilde symbol (~).

Otázka pôvodnej stupnice

Zvláštnou črtou melódie „Udivísja Iósif“ je prítomnosť tvrdo-chromatickej stupnice *nenano* v dolnom tetrachorde, keďže táto stupnica je cudzia 4. hlasu. Určitú odpoveď môže dať analýza ruténskych variantov melódie. V nich takisto nachádzame iteratívnu štruktúru s dvojicou formúl As, Gs, ktoré dobre zodpovedajú gréckym A, G.

Pozoruhodné je, že ruténska melódia je o tón nižšie. Nejde o náhodu, pretože práve v takomto ladení má ruténska melódia výrazné paralely v melódii tropárov a bežných sedálnov 4. hlasu. Práve v tejto „pozícii na notovej osnove“ má teda aj nápev „Udivísja Iósif“ korene v stredobyzantskej psalmódii. Problémom však je, že finálou a základným tónom nápevu je tu F (resp. *c*), čo nezodpovedá teórii 4. hlasu. V gréckom prostredí teória zvíťazila a melódia sa zvýšila o tón. Spodný tetrachord bol chromaticizovaný – otázkou je, či následne po transpozícii nápevu, alebo naopak, jeho chromaticizácia tomu predchádzala a možno bola dávno predtým príčinou zmeny finálneho tónu.

Psalmódia:

G a h c d e
C d e f g a

Ruténske ladenie

Ruténske ladenie – zvýšenie o tón

Grécke ladenie

Inou otázkou je grécky pohyblivý tón **h/b**. Podľa ruténskeho ladenia (tam je to tón **a**) by sa zdalo, že je prirodzený, treba mať však na pamäti, že v pôvodnej teórii 4. hlasu to bol tón *e*, ktorý už podľa dokladov z 11. storočia bol náchylný znižovať sa, ak melódia za ním klesala. Ak je v troparickom nápeve 4. hlasu tón *a* znižovaný, nemusí ísť nutne o následok mätko-chromatického ladenia, ale naopak, o jednu z príčin, ktoré k tomuto ladeniu viedli.

Dôležité pritom je, že v inom samopodobene 4. hlasu „Skóro predvarí“ takisto niet v ruténskych notách stopy po znížení tónu *a*, ale v ústnej tradícii sa spieva znížený!